

lom növekvő információigényei és az információ társadalomellenes felhasználásának ellentmondása. Megvizsgálja, hogy országról országra miképpen alakul a könyvtári terület és az IP különféle szektorainak kapcsolata. Megállapítható, hogy az iparosított országokban az IP néhány alapelve általánosan elfogadott, rögzített vagy sem ezeket írott dokumentumok. Az IP az információs területek igen széles körére terjedhet ki, s bár az illetékesek határainak megvonása az érdekelt szervekre hárul, néhány közös vonás mégis látható. Így különbség mutatkozik a szakmai információs terület és a tömegkommunikáció között (noha a határokat éppen a fejlett technika kezdi ki), a politikai koncepciók egyre inkább a használókra és a technológiára orientálódnak, meghatározó szerepet játszanak a nemzeti sajátosságok (pl. a nyomtatott és az elektronikus publikációkra helyezett hangsúlyok), az információs terület szakembereinek képzését általában a megszokott mechanizmusra bízják (kivéve a számítógépesítést, ahová mind több hallgatót igyekeznek irányítani), s végül a

legtöbb országban az információra fordított hivatalos kiadások csökkennek akár tudatos politikai döntés, akár gazdasági nehézségek miatt (ez a tendencia mindenképpen a magánszektor és az információpiac erősödéséhez vezet).

A kiadvány több függelékkel tartalmaz. Így a rövidítések és akronimák feloldásán, valamint az irodalmi hivatkozások jegyzékén kívül egy meglehetősen kiegyensúlyozatlan bibliográfiát (ez inkább a közreműködők lelkét látszik terhelni, semmint az összeállítót), melynek leghasznosabb két alfejezete a csehszlovák, ill. a francia irodalmat tartalmazza V. Štefánik, ill. Jean Meyriat szerkesztésében. Külön lista sorolja fel az egyes országokból közreműködők nevét (magyar részről Lázár Péter és Vásárhelyi Pál). Végezetül megkapjuk a felmérésben megemlített intézmények címeit és a szétküldött kérdőív szövegét.

Papp István

(Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár)

A folyóiratok árkérdései – párbeszéd könyvtárosok és kiadók között

Kiadók, könyvtárak, előfizetési ügynökségek és egyetemek képviselői számára rendeztek közös szemináriumokat az Amerikai Könyvtáros Egyesület (*American Library Association*) 1988. évi konferenciáján (július 9–12., New Orleans, Louisiana). Az első szekcióban a *folyóiratárak* jelenlegi, a másodikban a jövőbeni helyzetét vitatták meg. Az előadók között a Faxon Company, a Springer Verlag, a Pergamon Press, a Elsevier Science Publishing Company, az American Chemical Society, valamint néhány louisianai, arizonai és nebraskai egyetem jeles személyiségei szerepeltek.

A kulcskérdés, amelyet a könyvtárosoknak, a kiadóknak és a kereskedőknek egyaránt föl kell tenniük: mi szolgálja legjobban az olvasót és a szerzőt, valamint a köztük létesítendő kapcsolatokat és a kapcsolatokat elősegítő intézményeket? Az árákról folytatott eszmecserében éppen a kiadványok értéke az, amit alaposan meg kell vizsgálni.

A Faxon két felmérést készített el, az egyiket a *könyvtári profilok*, a másikat pedig a *kiadói profilok* témaköréből. A szemináriumon e két felmérés néhány érdekes eredményéről számoltak be.

Az 1989-re tervezett folyóiratár-emelések – az ár százalékosan kifejezve – a legmagasabbak az USA nem profitorientált kiadóinál, a legalacsonyabbak az európai profitorientált kiadóknál voltak. A legtöbb új kiadvány a tudományok területén jelent meg, s a megkérdezett kiadóknak csupán 5%-a tervezi folyóiratai megszüntetését. Egyes kiadók olyan rendszereket fejlesztenek ki, amelyek online rendelést és teljes szöveglekérdezést tesznek lehetővé.

A könyvtárosok véleménye szerint természetesen a kiadók felelősek a folyóiratok magas áráért, de a megkérdezettek 46%-ának az a véleménye, hogy a kiadóknak még így sem indokolatlanul nagy a nyeresége. Bár a felmérésben részt vevő 471 (akadémiai, közgazdasági, műszaki, orvosi és egyéb) könyvtár közül csak néhány adott választ az 1989-es költségvetéssel kapcsolatos kérdésekre, az kiderült, hogy a büdzsé alapos megnyirbálását csak kevesen tervezik, sőt, legtöbbjüknek a folyóirat-állomány növelése is valószínű. A költségek csökkentése érdekében a könyvtárak társulások létrehozását, az automatizálás fokozottabb bevezetését igénylik. Érdekes, hogy a könyvtárosok még kevéssé bíznak az új online rendszerekben. A megkérdezett könyvtáraknak csak egyharmada növeli az online-ra fordítható költségkeretét 10%-kal vagy többel, a CD-ROM-ra fordíthatót csak egynegyedük.

A fent említett felmérések egyik legpozitívabb eredménye az, hogy rávilágítottak a *kiadók és a könyvtárak* közötti együttműködés fokozásának szükségességére. Kiemelték, hogy a szerző és az olvasó között a könyvtáros az a közvetítő személy, akinek egyaránt tisztában kell lennie a kiadó tevékenységével és az olvasó igényeivel.

A piacon sok kiadó tevékenykedik, és aszerint ítélik meg, hogy milyen a kiadványai színvonala. A könyvtárak tehát az árak mellett figyeljenek a folyóiratok értékére, minőségére és használhatóságára is. A kiadóknak, hogy elsőrendű anyagot állítsanak elő, kockáztatniuk kell, akár egy-egy lap életrehívásával,

illetve megszüntetésével is. Ezeket a nehéz döntéseket a kiadók a tudományos társadalom minél jobb kiszolgálása érdekében hozzák.

A Pergamon igazgatója a szakfolyóiratok áremelkedésének okait fejtegette. Az árak növekedését 1985 óta nemcsak a dollárnak más valutákhoz viszonyított gyengülése okozta, hanem pl. az is, hogy a tudományos, műszaki és orvosi folyóiratok esetében a kiadók kénytelenek igen nagy számú kéziratot felülbírálni, mégpedig szigorúan. A benyújtott cikkek 50–75%-a már az első szűrésnél kiesik, s még továbbiak a következő lépcsőkben.

Az áremelkedések másik oka az előállítási költségek növekedésében keresendő: míg a nyomda változatlan áron dolgozik, addig a papírárak 35–40%-kal, a terjesztési költségek 2–3-szorosra emelkedtek. Az igazgató szerint az amerikai folyóiratoknál további drámai áremelkedések várhatók, mivel az információ terjesztésének más, új technológiai és eszközei igencsak költségesek, és a kiadók nem azokba fognak beruházni, hanem inkább a régi lehetőségeket akarják majd a végsőkig kiaknázni.

A szemináriumon felszólaló könyvtárosok a kiadó–könyvtár kapcsolatban hiányolták a kiadók bizalmát, miszerint nem adnak elegendő információt az elért nyereségükről. A profitról, amely – mind mondani szokták – sokszor csak 6–7 évvel a folyóirat alapítása után kezd realizálódni, amely lebontva egyes folyóiratokra, sokszor nem is számítható ki, amelyet nem is minden folyóirat produkál, de hatékony szervezetével, fejlett terjesztési hálózatával a sikeres kiadónak ezt is el kell bírnia.

A konferencia második részében a *folyóiratárak jövőjéről* esett szó.

Az információs rendszereknek, amelyeknek a gazdaság befolyásolásában és nemzetközi – globális – hatókörük következtében növekedik a jelentőségük, egyre inkább a felhasználót (olvasót, könyvtárat) kell kiszolgálniuk, hiszen ott keletkezik a kiadók nyeresége. A könyvtárak eközben egyre kevésbé lesznek gyűjteményorientáltak, mindinkább az információhoz való hozzáférés biztosítását tűzik ki célul a felhasználók számára. Ezt csak úgy érhetik el, ha az információterjesztés új, magasabb szintű (high-tech) technológiáját veszik igénybe. Az *Elsevier* kereskedelmi igazgatója szerint a kiadónak végül is el kell dönteniük, hogy – a légi közlekedés analógiájára – az információs rendszer a légcsavaros vagy a sugárhajtású repülőgép, avagy a Concorde színvonalán működjön-e.

Az új technológiák használata mellett a hagyományos kiadói módszerek újlagos szabavétele sem elvetendő út, mégha a folyóirat-alapítás egyre drágábbá és kockázatosabbá is válik. A meglévő folyóiratok kiterjesztése ugyancsak szóba jöhet. Az utolsó tíz évben az Elseviernél a folyó-

irat-alapítás üteme mindenestre erőteljesen lelassult: 1979-ben még 48, 1983-ban 26, 1988-ban pedig már csak 10 új lapot indítottak útjára. Csupán a közgazdasági és a mérnöki tudományok területén nem következett be visszaesés.

A folyóiratok életképessége az első öt évben dől el. A kiadási nehézségek fokozódását mutatja az is, hogy míg az 1979-ben elindított *Elsevier*-folyóiratok öt év múlva még egytől egyig léteztek, az 1983-ban született lapok egynegyede már nem élte meg ötödik születésnapját. További probléma, hogy a felvevőpiac is egyre telítettebbé válik: húsz évvel ezelőtt egy új folyóiratnál legalább 1000 közületi előfizetőre lehetett számítani, a hetvenes években ez a szám 500 és 1000 között mozgott, a nyolcvanas évekre viszont néhány száz előfizetőre esett vissza.

Az Amerikai Kémiai Társaság (*American Chemical Society*) kereskedelmi igazgatója arról beszélt, hogy a költség- és oldalszám-növekedés okozta áremelkedések ellensúlyozására a kiadónak milyen lépéseket lehet tenniük, s milyen reményekkel. Nagyobb körülményekkel új folyóiratokat lehet alapítani (akár CD-ROM-on is), egyes meglévőket összevonni, jobban megcélozni a külföldi piacokat, s akkor a forgalom csökkenése remélhetőleg 1% alatt marad.

Szó esett még a szemináriumon a folyóiratokban megjelenő *hirdetések* költségcsökkentő hatásáról (ez igen jelentős is lehet), valamint egyes folyóiratok különféle árainak. A közületek – hangzott a követelmény – , ahol sok olvasó férhet hozzá a kiadványokhoz, fizessenek többet, mint az egyéni megrendelők.

E követelmény megvalósulásának azonban akadály van, nevezetesen, hogy a folyóiratárak gyorsabban emelkednek, mint a könyvtárak költségvetése, azaz a folyóiratok általában túl drágák a rendelkezésre álló összegekhez viszonyítva. Ezért a kiadók eladásai csökkennek, az értékes információból mindenki csak azt tudja megvásárolni, amire feltétlenül szüksége van. (Jelenleg a nyomtatott irodalom 20%-a elégíti ki az igények 80%-át.)

A kiadónak tehát lehetőleg csak igen magas színvonalú cikkeket szabad megjelentetniük, a benyújtott kéziratok "eszenciáját".

Noha a szemináriumok a nehéz kérdések egyikét sem oldhatták meg, az álláspontok és a körülmények kölcsönös megismerése hasznos volt. Ezért indokolt a kíváncsi, hogy a kiadók és a könyvtárosok közötti párbeszéd a bizalom légkörében folytatódjék.

/CLACK, M. E.: *Serials pricing: A dialogue between librarians and publishers.* = *Library Aquisitions: Practice & Theory*, 13. köt. 1. sz. 1989. p. 3–10./

(Szabolcsi Tamásné)